

77583245

TÜRKİYE SEYAHATNAMELERİ

YAZAN

Mehmet Halit Bayrı

Memleketimiz hakkında türkce yazılmış kitap, pek azdır. Fakat buna mukabil yabancı dillerde Türkiyeye dair epeyce eser bulabiliriz. Çoğu bize de tanınan bu eserlerin sırasıyla dilimize çevrilip neşredilmesi çok faydalı ve tarihimiz için oldukça büyük bir kazanç telâkki edilebilirse de, şimdiye kadar bu ehemmiyetli işe teşebbüs eden olmamış, yalnız ustâ Ahmet Refik, Madam Montegü'nün Şark Mektuplarını türkceye naklederek, önce «Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası»nda tefrika halinde neşrettiği gibi, senelerce sonra da kitap şeklinde bastırmıştır.

Ahmet Refik merhumun hararetle başladığı, fakat her nedense yarım bıraktığı bu terceme faaliyetine Reşat Ekrem Koçunun devam etmek istediğine bu defa şahit oluyoruz. Genç muharririn «Türkiye seyahatnameleri serisi» adı altında ortaya koymağa muvaffak olduğu üç kitap, kendisinin bu sahaya ait ilk mahsulleridir.

Türkiye seyahatleri serisinin birinci kitabı, «1874 de İstanbul» adını taşımaktadır. Edmondo De Amicis isminde tanınmış bir İtalyan yazarı, 1874 senesinde İstanbul'a gelmiş, burada gördüklerini «Constantinople» unvanlı bir kitapta toplamıştır. Reşat Ekrem Koçu diyor ki : «Bu eserin bazı parçalarını on dokuzuncu asrın ilk yarısına ait bir tarih vesikası olarak dilimize nakletmiş ve «Yetmiş Sene Evvelki

İstanbul» başlığı altında 1936 yılının ikinci kânun ve şubat ayları içinde Cumhuriyet gazetesinde neşretmişim. Bugün o yazıları kitap haline koyuyorum.» Bu satırlardan anlıyoruz ki, Reşat Ekrem Koçu, İtalyan muharririnin İstanbul hakkındaki yazılarının hepsini türkceye çevirmemiş, bilakis bunlardan bazılarını almıştır. Mütercim bu şekli tercih etmesinin sebebi ne olduğunu bilmiyoruz. Fakat kitabın kâmilan terceme edilmemesi, vakitsizlik, meşgale çokluğu gibi saiklerden ileri geldi ise, Reşat Ekrem Koçunun bir müddet daha bekliyerek bize tam bir terceme vermesini herhalde daha iyi bulmamak kabil değildir.

«1874 de İstanbul», köprü üstü, İstanbul, Galata, Tatavla'da bir meyhaneye ve Kasımpaşa sırtında bir kahve, kıyafet, çarşı, kayık, Kağıthane ve Göksu, yangın, sokak köpekleri başlıkları altında on parça yazıyı ihtiva etmektedir. Bu yazılar bize gösteriyor ki, Edmondo De Amicis de, memleketimize gelen her Avrupalı gibi, İstanbul'da garip manzaralar, acayip ve tuhaf hadiseler aramış ve bu neviden zannettiği şeyleri kaydetmekle iktifa eylemiştir. Filhakika İstanbul'da 1874 tarihinde acayip manzaralar, garip ve tuhaf hadiseler yoktu denilemez. Şehir bakımsız ve harap, sokaklar ve caddeler kirlili ve çamurlu, halk türlü kıyafetler altında perişan ve sefildi. Günlük hayat, vıdaları gevşemiş eski bir ma-

hareket ettim. Kırımılı olan katırcılarla Erzuruma kadar pazarlık etmişim. Kitabeleri istinsah etmek üzere kâğıtlar ve kartonlar götürüyordum ki, bunların nakli fevkalade itinaya mühtaçdı. Zira yolda belki pek çok kere çamurlara, ırmaklara yuvarlanıp mahvolmak tehlikesi geçireceklerdi. Günde bir kaç defa hayvanların yüklerini indirmek, bindirmek lâzımdır. Her mülki teşkilât dairesinde bir zabtiye hizmet edecekti. Önden gidecek, rehberlik edecek ve benim küçük kervanım için konak yerlerinde hazırlıkta bulunacaktı.»

«Küçük Asyada rahat bir yolculuk yapmak isteyenler için böyle ihtiyatlı hareket etmek lâzımdır. Emniyet meselesine gelince, orta halli bir yolcu için, Fransada olduğu kadar burada da emniyet vardır. En vahşi mıntakalarda geceler geçirdim Tüfengim doluydu ama hiç bir kötü tecavüze de maruz kalmamışım. Tabancamın kurşunlarını köylere girerken ekseriya tehlikeli hücumlar yapan köpeklere karşı kullanmışım. Anadolu da katliamlar, haydutluklar, uydurma birer masaldan başka bir şey değildir.»

«Erzuruma gitmek için Trabzondan ayrılan kimse, evvela, yegâne yol olan Değirmendere boyunu takip eder. Fakat Cevizliğe gelince, Gümüşhane ve Bayburda doğru, seyyahların mevsime göre tercih ettikleri üç yol vardır. Beni Erzuruma götüreceğ olan katırcılar Kitova eteklerinden geçen yolu tercih ettiler. Bu yol ile dört günde Bayburda varacaktık.»

«İlk gün, uçurumlu, sarp yollardan, büyük zahmetlerle ilk konağımıza vardık. Buradan bir saat ötede Karanlık köprüde Galyan suyunu geçtik. Bazalt kayalarından müteşekkil dağların garip şekillerinden ötürü Şeytanlık mahallesi denilen yere vardığımızda yorgunluktan bitik bir halde idik.»

«Derin uçurumlarda beyaz köpükler saçan bir su akıyordu. Yükseklerde çam ormanları görünüyordu. Burada çok arı besleniyor, kırlarındaki çiçekler bu arılara en nefis bir bal yapmasını temin ediyordu

Şeytanlık mahallesinden geceyi geçirmek üzere Çayırıkhanaya inmeğe doğru başladık. Yol yine uçurumlar kenarından geçiyordu. Akşama doğru başlayan şiddetli bir yağmur ile ayaklarımızı açtık. Kervanlara sığınak olan basit barakalara doğru ilerledik. Yağmur bütün gece devam etti. Katırcılar, ertesi sabah yola çıkmak istemediler. Fırtınalı bir günde dağlar arasında sergüzeşte atılmağa cesaret edemiyorlardı. Geri dönmelerini söyledim, onu da kabul etmediler. Bu kötü hanlarda kalmak istemediğimden katırcılara en cazip vaidlerde bulundum, fayda etmedi. Nihayet öğleye doğru, güneş çıkınca, niyetlerini değiştirdi. Kasıklı dağ boğazını geçmeğe razı oldular. Bir saat yol aldık. Fakat fırtına bütün korkunçluğ ile tekrar başladı. İlerilemek imkânsızdı. Geri dönmek için de gecikmişim. Dağa doğru tırmanırken kar iri iri yağmağa başlamıştı. Az zaman içinde iki kadem olmuş, yolumuzu örtünüş, gizlemişti. Rüzgâr haşin esiyordu ayakta duramıyorduk; atlar her adımda tükeziyordu. Tipinin gözlerimizden gizlediği uçurumlardan birine yuvarlanmaktan korkuyorduk. Geri dönsek, iniş de, çıkıştan ne daha az zor, ne de az tehlikeliydi. Yorgunluktan bitap bir halde Çayırık hanına ulaştık.»

- Türkiye seyahatnameleri serisinin üçüncüsü, «1786 da Türkiye» adlı kitapdır. Elisabeth Craven tarafından yazılan bu eser ve muharriri hakkında Reşat Ekrem Koşu şu malûmatı vermektedir: «Elisabeth Craven 1750 de doğdu, 1882 de öldü. Lord Cravenden boşandıktan sonra küçük Alman hükümdarlarından Anspach Baireut margrafı Frederic ile evlendi. Prens Frederic, Prusya kralı büyük Fredericin yeğeni idi. Sahip olduğu iki prensliği 1791 de Prusya kralına satarak zevcesile beraber İngilterede yerleşmiş ve 1806 da ölmüştü. Elisabeth ilk kocasından ayrılacağı sırada uzun bir seyahate çıkmıştı. 1785 Haziranından 1788 Ağustos sonlarına kadar geçen zaman içinde Lion, Marsilya,

kine gibi aksak ve verimsiz yürüyor, umumî ve acı bir tazyikin ağırlığı her tarafta hiss olunuyordu. Fakat, bu dış görünüşün bir de iç yüzü, perdenin bir de arka tarafı vardı. Çökmekte olan eski medeniyetin gıcırdsını iştentelerin bir az da bu içyüze bakmaları, İstanbulda teneffüs eden Türk ruhunu araştırmaları, bu büyük ve dağınık beldede tekâsüf eden yaşayışın derinliğine inmeleri, hulâsa kabuğu delip öze nufuz etmeleri lâzımdı. Herhangi bir memleket hakkında yazılacak bir eserin bünyesi, ancak bundan, bunlar yapıldıktan sonra tamam olabilir, o takdirde verilecek mahsûl kıymet alabilirdi. İtalyan muharriri Edmondo De Amicis'in bu cihetlere hiç ehemmiyet vermediğine ve deminde işaret ettiğimiz gibi, yalnız kendisinin ve kendi milletine mensup olanların keyiflerini yerine getirmek, onları az, çok eğlendirmek için kitap yazdığına, eserinin münderecatına bakarak hükmediyoruz. Bu hükümün zayıf olabileceğine ihtimal vermemekle beraber, şu noktayı de ilave edelim ki, Edmondo De Amicis, eğer yukarıda kaydettiğimiz hususları inceliyecek kadar bu rada ikametini uzatmak imkânını bulamadı ise, o halde uzun bir tarihi ve tarihî bir asaleti olan bir milletten ve bu milletin elinde olan bir şehirden lâubali bir tarzda ve geliş güzel bahsetmek salâhiyet ve cesaretini nasıl bulabildi? Bu suali sormak ve onun cevabını istemek ve aramak, hem hakkımız, hem de vazifemiz olsa gerektir.

Reşat Ekrem Koçu, «1874 de İstanbul» ı terceme etmekle, İstanbulda pek az kalmış, yahut çok kalmış olsa bile, satıhdan ayrılamamış, görünüşe aldanmış bir seyyahın o zaman şehri nasıl bulduğuna dair bize vesika temin etmiş ve bundan başka, yine o devre ait hayatımızın kabataslak bir çerçevesini kazandırmıştır.

Türkiye sayahatnameleri serisinin ikinci kitabı, «1869 da Trabzondan Erzuruma seyahat» adile çıkarılmıştır. Reşat Ekrem Koçu, bu kitabın küçük mukaddemesinde, tarih okuyanlar, tarihî tetkiklerle alakalı

olanlar yanında Türkiye sayahatnamelerinin büyük değerini tebarüz ettirdikten sonra, şunları söylemektedir: «Fakat ne yazık ki, sayıları pek çok olan bu sayahatnameler dilimize çevrilmemiştir. Ben bu sayahatnamelerin en cazip parçalarını seçerek bu işe başlamak istiyorum.»

Yukarıda da kısaca temas ettiğimiz gibi, ehemmiyetleri ve değerleri açık olan Türkiye sayahatnamelerinin türkçeye çevrilmesi çok faydalı ve tarihimiz için hakikaten bir kazançtır. Ancak bu sayahatnamelerden herhangi birini olduğu gibi terceme etmiyerek bazı cazip kısımları seçmekte ne maksat olabilir? Mütercimde eğer bize bir vesika temin etmek niyeti varsa, bunları aynen ve metinlerine tamamen sadık kalarak nakletmek lüzumunu teslim ve itiraf etmek lâzım gelir. Elimize tarihî bir vesika vermek maksadı güdülmüyorsa, neşrolunan kısımların bir edebî kıraat mahiyetinde kalması ve şu takdirde bunlarda tarihî bir kıymet aranılmaması pek tabii bir keyfiyet olur.

«1869 da Trabzondan Erzuruma Seyahat», Fransa hükümeti tarafından Türkiye'nin şark vilâyetlerinde bir tetkik sayahatine gönderildiği anlaşılan Théophile Deyrolle adında biri tarafından yazılmıştır. Théophile Deyrolle, 1869 yılında Trabzon vilâyetinden başlayarak Şarkî Anadolu vilâyetlerini dolaşmış ve sayahatnamesini kendi yaptığı resimlerle süsliyerek 1879 tarihinde, yani sayahatinden on sene sonra «Lâzistan ve Ermenistanda sayahat» unvanı altında meydana koymuştur. Seyahatnamenin türkçeye çevrilen kısmında şu yazılara rastlıyoruz: Trabzon, Cevizlik, Karaçukur, Gümüşhane, Bayburt, Tortum, Hamsiköy, Zigana dağı, Kop dağı, Erzurum. Kitabın münderecatı hakkında bir fikir vermek için Zigana dağı başlıklı parçadan bir kısmını alıyorum:

«17 Nisanda Trabzondan tekrar ayrılıyorum. Maarif nezareti tarafından Tortum ovasında ve Van gölü civarında tabii ilimler ve arkeoloji tetkikatına memur edilmiştim. Bir terceman ve hayvan ile beraber

Ceneve, Piza, Floransa, Polonya, Venedik, Viyana, Varşova, Petersburg, Moskova üzerinden Kıyma, Kırım'dan İstanbul'a geldi. Buradan Yunanistana kadar gidip geldikten sonra, Bulgaristan, Eflâk, Transilvanya üzerinden Anspach'a gitti. Bu seyahat esnasında prens Frederic'e seyahat mektupları gönderdi. Ben bu mektupların içinden memleketimizi alâkadar eden bazı parça arı «1786 da Türkiye» adı ile lisanımıza naklettim. 1786 Nisanından Temmuz sonuna kadar Türkiyede bulunan Elisabeth Cravenden bir asır kadar sonra İstanbul'a gelmiş bir İtalyan ressamının C. Biseo'nun tabiat üzerinden yapılmış bir kaç resmini de yine bir vesika telakkî ederek bu kitaba ilâve ettim »

Reşat Ekrem Koçunun naklettiğimiz şu bir kaç satırı eser hakkında kâfi bir izah sayılabilirse de kitaba dair sarîh bir fikir vermek üzere ihtiva ettiği yazıları da sıralıyoruz: Kırım'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Paros adasına, Atina, Yunan'dan İstanbul'a, Belgrat ormanı, İstanbul'dan Varnaya, Varnadan Silistreye, Eflâk Görülüyor ki bu eserde İstanbul ve Türkiye'yi alâkadar eden kısımlar pek azdır. Bize kalırsa eserden fazla mütercim'in esere ilâve ettiği resimler daha çekici olup kitaba mana ve kıymet veren bunlardır.

Reşat Ekrem Koçunun değerli çalışmalar ile kazandığımız bu tercemelerin çoğalmasını istemekte haklı olduğumuzu sanıyoruz

Castellan

Lettres sur la mer

2 جلد 152 - 155

C.2 ص 180

193

196

196

201

218

242

245

253

288

